

Böll wordt wel 'het Duitse Geweten' genoemd. Welnu, het staat er met dit geweten niet al te best voor, wanneer het er niet voor terugdeinst veertig jaar na datum een oude leugen publiek te maken, die de psychische en sociale verwerking van de periode 1933–1945 onmogelijk maakt.

C. FRIEDMAN

NOTEN

- (1) Lew Kopelew was tijdens de oorlog een hoge functionaris in de Sovjet-russische propagandawereld. Zo ontwierp hij vele pamfletten die boven de vijandelijke linies werden uitgestrooid om de Duitse soldaten te demoraliseren en waarvan een twintigtal in het boek werd afgedrukt. Na de oorlog werd hij tien jaar in een Russisch kamp gevangen gehouden, wegens 'mildheid jegens de vijand'. Hij is nu een van de dissidenten die emigratie naar het westen van de hand wijzen.
- (2) Men leze *Stalin's Secret War* van Nikolai Tolstoj.
- (3) Het gaat overigens niet alleen om krijgsgevangenen. Van de twintig miljoen Russen die in de oorlogsjaren omkwamen, werd tenminste *de helft* gedood in opdracht van de Sovjetautoriteiten. Tien miljoen mensen of meer werden doodgemarteld, geëxecuteerd of stierven van hongersnood en uitputting in een van de vele Russische kampen (zie ook voetnoot 2). Dat Lew Kopelew hiervan in zijn functie niets zou hebben geweten, mogen wij ernstig in twijfel trekken.

* * *

DE FRANSE VAN DALE: EEN EVENEMENT IN ONS TAALGEBIED

Van Dale, *Frans-Nederlands*. (deel één van een reeks van zeven). Lexicografie. Utrecht-Antwerpen, 1983. 2.200 Fr. (per set van twee delen 4.100 Fr; voor de reeks van zeven delen 13.400 Fr.)

Constateren dat de Grote Van Dale – bedoeld wordt het 'Groot Woordenboek der Nederlandse Taal' – voor Noord en Zuid geldt als DE autoriteit voor correct woordgebruik en spelling, voor begripsomschrijving en het hanteren van taalvormen, is het intrappen van een open deur. Al wie lang genoeg naar school ging, heeft bij Van Dale school gelopen. Bij discussies met 'scrabble', over cryptogrammen, schoolwerk, administratief taalgebruik tot 'bizar' aandoende Nederlandse woorden, brengt vaak alleen een 'zoek het op in Van Dale' uitsluitend en oplossing. En hoezeer Willem Frederik Hermans zich heeft uitgesloofd in het catalogeren van lange reeksen 'fouten' bij Van Dale, hij kan niet verhinderen dat de Nederlandse taalgebruiker vol vertrouwen bij deze 'éminence grise' te rade gaat telkens hij zich onzeker of onveilig voelt in zijn eigen taal.

Daarom is het even wennen aan de idee dat Van Dale 'fremd geht', zich op vreemde en buitenlandse paden heeft gewaagd, en zomaar ineens zeven vertaal-

woordenboeken op stapel heeft staan. Het eerste deel, *Frans-Nederlands*, kwam begin 1983 van de pers. In het najaar 1983 werd de uitgave van het *Duits-Nederlands* deel verwacht. In 1984 verschijnen de woordenboeken *Engels-Nederlands*, *Hedendaags Nederlands* en *Nederlands-Frans*. In 1985 wordt de reeks afgesloten met de delen *Nederlands-Duits* en *Nederlands-Engels*. Deze zevenvoudige uitgave vormt een bijzonder ambitieuze onderneming. Om te beginnen zullen het de meest omvangrijke vertaalwoordenboeken uit ons taalgebied zijn. Er wordt al tien jaar aan gewerkt en de uitgevers pogen, naar hun zeggen, een product af te leveren, dat inzake betrouwbaarheid en autoriteit de vergelijking met de Nederlandse Van Dale kan doorstaan. In een aantal opzichten zijn deze woordenboeken een nieuwigheid in ons taalgebied: ze zijn bedoeld voor een ruim én veel-eisend publiek, dat hogere behoeften heeft dan door de bestaande woordenboeken kan worden gestild. Ze willen vooral het moderne taalgebruik vatten, ze zijn typografisch erg overzichtelijk, ze volgen een strakke structuur bij de uitwerking van de lemma's, ze bevatten allemaal een ruim grammaticaal compendium en tenslotte concorderen ze onderling in de behandeling van woorden en uitdrukkingen.

Beantwoordt de *Van Dale Frans-Nederlands* nu aan de hooggestemde verwachtingen? Is het een woordenboek dat je daadwerkelijk gebruikt, en graag gebruikt, omdat je erin vindt wat je zoekt? Op die vraag kun je nu moeilijk een antwoord geven, omdat de gebruiker aan zijn woordenboek moet wennen, en het moet leren hanteren in diverse momenten: om een onbekend woord te begrijpen, of om er zeker van te zijn dat hij de juiste connotatie van een woord te pakken heeft, of om iets dat hij al wist te verifiëren, of om wegwijs te raken in een bepaalde grammaticale structuur. Maar een eerste kennismaking valt zeker positief uit. Er is om te beginnen de bladspiegel, een belangrijk aspect van een woordenboek, want het bepaalt de snelheid en het gemak waarmee je een woord opzoekt en de gepaste verklaring ervan vindt. Het volstaat een ander vertaalwoordenboek naast Van Dale te leggen om het verschil te zien. Dit woordenboek is visueel 'geslaagd', omdat het op elke bladzijde overzichtelijk, rustig en helder presenteert. De ontrafeling van de opbouw van een lemma vraagt aanvankelijk enige inspanning, maar er wordt een bladwijzer meegeleverd waarop de tekens nog eens apart worden verklaard. Wie overigens met Engelse woordenboeken uit de 'Oxford Dictionary'-reeks werkt, zal met de formalisering in de lemma-opbouw zeker vertrouwd zijn. Interessant is bijvoorbeeld dat elke hoofdvertaling van een woord in vetjes wordt afgedrukt, vertalingen van voorbeelden en uitdrukkingen cursief, en dat uitdrukkingen, die frequent voorkomen en een soort eigen leven zijn gaan leiden, nog eens apart als trefwoord – in een groter vetje – worden opgenomen. Geruststellend is ook hoe een trefwoord wordt uitgediept. Je vindt niet alleen uitspraak, genus, verbogen vormen en vertalingen, maar ook diverse aanduidingen om het woord te 'plaatsen': of het frequent voorkomt, tot welke (sociale) taallaag het behoort, wat zijn connotaties zijn, of het in Frankrijk of in België of elders wordt gebruikt. Hierbij is de aanduiding niet altijd consequent doorgevoerd. Engelse woorden als 'gadget' worden als dusdanig bestempeld, maar afleidingen daarvan als 'gadgetière' en 'gadgetophile' krijgen geen verwijzing naar hun oorsprong meer mee, terwijl de afleidingen van bijvoorbeeld 'gag' die wel krijgen. En een woord als 'octante' (tachtig) wordt als verouderd en dialect bestempeld, terwijl het in geheel Romaans Zwitserland de enig gangbare term is.

Verder bestrijkt het woordenboek een bijzonder weids gebied aan taal-materiaal. Vooral de wetenschappen en de toegepaste wetenschappen krijgen een ruim aandeel toegemeten. Verder worden nogal wat afkortingen opgenomen, vooral Franse en internationale, al ontbreekt O.N.E.M. (onze R.V.A.) ook niet. Wel lijken termen uit de filosofie, de taalwetenschap en aanverwanten eerder magertjes behandeld. Bij 'histoire' wordt het begrip terdege uitgediept, maar bij 'historisme' moet je het stellen met de gegevens dat het woord ook een filosofische term is en met de vertaling 'histori(ci)sme'. Bij 'historicité' krijg je uitsluitend 'historiciteit – feitelijkheid' als uitleg. Het trefwoord 'linguistique' wordt vrij uitvoerig behandeld, maar het al ingeburgerde begrip 'linguisticité' (het talige) is niet opgenomen. Daarvoor staat alleen de vertaling 'le fait linguistique'. Met 'métaphysique' belandt de lezer na de vertaling 'metafysica' direct bij de pejoratieve betekenissen van het woord. Bij 'ontologie' wordt uitsluitend 'zijnsleer – ontologie' als verklaring gegeven.

Nu beseffen we wel dat dit eerder detailkritiek is bij een woordenboek dat zijn naam alle eer aandoet, en met kop en schouders boven alle bestaande vertaalwoordenboeken uitsteekt. Dit woordenboek wordt afgesloten met een solide grammaticaal compendium van negentig bladzijden (samengesteld door L. Boas). Dat de grammaticale kennis van de lezer eindelijk eens niet overschat wordt, kunnen we waarderen. Interessant (en nuttig) is de opgenomen lijst van 'tolérances grammaticales et orthographiques' waarbij de toegelaten vrijheden en afwijkingen van de regels worden besproken.

Dit woordenboek beantwoordt zeker aan een nood. De samenstellers zijn in hun opzet geslaagd en wij vinden het een evenement in ons taalgebied.

KR. DUTHOIT

* * *